УДК 371.011.31:78

Ірина Савчук, *кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики технологічної та професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*

Наталія Гончарук, *магістр кафедри методики трудового і професійного навчання та декоративно ужиткового мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлюються умови та шляхи естетичного виховання в загальноосвітньому навчальному закладі, а також вплив його різноманітних форм на художньо-естетичний розвиток особистості.

Ключові слова: *естетичне виховання, національна культура, художньо-трудова діяльність.*

В статье освещаются условия и пути эстетического воспитания в общеобразовательном учебном заведении, а также влияние его разнообразных форм на художественно-эстетическое развитие личности.

Ключевые слова: *эстетическое воспитание, национальная культура, художественно-трудовая деятельность.*

In the article terms and ways of aesthetic education are illuminated in general educational establishment, and also influence of him various forms on artistically-aesthetic development of personality.

Key words: *aesthetic education, national culture, artistically-labour activity.*

Постановка проблеми. Завдання Державної програми "Освіта" (Україна XXI століття), передбачають подальший перспективний пошук шляхів розвитку системи виховання громадянина-патріота, відродження української культури та формування національних та естетичних цінностей у підростаючого покоління. На розв'язання цих проблем націлюють Конституція України, концептуальні положення Законів України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті й інші чинні нормативно-правові документи.

Важливість розв'язання цих завдань державного рівня зумовлена низкою чинників, серед яких особливо слід виділити такі: необхідність розуміння дітьми своєї національної неповторності й самобутності, збереження та розвиток національної культури, необхідність поліпшення національно-патріотичного й естетичного виховання школярів, у зв'язку з поширенням негативних явищ в учнівському середовищі.

Усе це вимагає від сучасної школи нових науково-практичних підходів до проблеми формування естетичних цінностей в учнів, які передбачають удосконалення змісту, форм та методів навчально-виховної роботи, насамперед, через залучення школярів до власного самовираження через творчість та збагачення їхнього національно-культурного досвіду засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою формування естетичних цінностей, смаків, уподобань працювало чимало сучасних учених-педагогів, зокрема: В. Довбишенко, П. Дроб'язко, Р. Захарченко, І. Зязюн, П. Ігнатенко, В. Каюков, В. Кузь, І. Мартинюк, З. Сергійчук, М. Стельмахович, Є. Сявавко та ін. Вони, здебільшого, в основу змісту естетичного виховання вкладали історико-культурну народну спадщину.

Наприкінці XX ст. академіком Д. Тхоржевським започатковано наукову школу з проблеми національного виховання учнів, естетизації шкільного предмету "Трудове навчання". Завдяки творчим зусиллям представників цієї наукової школи (Н. Кузан, Г. Мельник, В. Мусієнко, Л. Оршанський, Л. Савка, С. Чебаненко, С. Павх та ін.) були сформульовані концептуальні засади та розглянуті окремі педагогічні аспекти формування в учнів естетичних цінностей засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва

Важливе виховне значення, зокрема естетичне, має художньо-трудова діяльність, яка забезпечує зв'язок дитини з естетичним предметним середовищем, впливає на розвиток її світогляду. Такі народні художні ремесла як вишивка, ткацтво, в'язання, писанкарство, плетіння та ін. є традиційними видами художньо-трудової діяльності українців, які мають високу цінність для

© І. Савчук, Н. Гончарук, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF
To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

естетичного виховання особистості. Майстерно виконані вироби несуть у собі могутній потенціал духовності, формують естетичні смаки й образну уяву, спонукають школярів до поєднання прекрасного й корисного в практичній діяльності.

Виклад основного матеріалу. В умовах оновлення суспільства, відродження національної культури, побудови національної школи, зростає роль і значення естетичного виховання як засобу формування духовного світу, морально-етичних ідеалів учнівської молоді.

Зміст, структура і форми реалізації системи естетичного виховання, що склалась, вимагає докорінної зміни. Фундаментом естетичного виховання має стати національна художня спадщина, родинні та загальнонародні традиції, звичаї, обряди, скарби народно-пісенної, поетичної та декоративно-прикладної творчості, художніх ремесел.

Естетичне виховання нині займає все більш значне місце в процесі формування особистості: дитина частіше спілкується з мистецтвом, естетичними сторонами життя (праця, суспільні відносини, соціальне середовище, поведінка, побут, природа). Сприймаючи красу мистецтва і дійсності, вона пізнає і закріплює у своїй свідомості суспільні ідеали, збагачує себе, свої взаємовідносини з іншими дітьми. Естетичні явища стають реальними чинниками суспільно корисної діяльності, що визначають ставлення дитини до навколишньої дійсності. Усе це вимагає чіткого визначення сутності естетичного виховання учнів, його основних завдань, функцій і напрямів його взаємозв'язку з іншими аспектами виховання, місця в системі усієї виховної роботи сучасної школи.

У житті дитини прекрасне завжди виступає могутнім духовним стимулом діяльності і спілкування [4]. З раннього дитинства малечі властиве намагання сприймати красу довкілля. Школярі цінують спілкування з дорослими й однолітками, які, з їх погляду, володіють кращими духовно-естетичними якостями. У цей час необхідно навчити дітей розуміти красу праці, в процесі якої створюються матеріальні і духовні багатства. Навчаючи дитину насолоджуватися красою праці, виховуючи потяг до прекрасного, педагоги цим розширюють можливості стимулювання трудової активності за рахунок духовних, моральних і естетичних цінностей.

З іншого боку, естетичне виховання прямо й опосередковано пов'язане з розв'язанням низки економічних проблем, адже суспільне виробництво спрямоване на задоволення духовних і матеріальних потреб людей. Із зростанням суспільної свідомості, загальнокультурного і художнього рівня людей зростає їх вимогливість до себе, свого духовного збагачення. Цей об'єктивний процес зумовлює красу виготовлених товарів уважати основним показником їх якості.

Отже, під **естетичним вихованням в загальноосвітній школі** розуміємо цілеспрямований процес формування творчої особистості, здатної сприймати й оцінювати досконале, гармонійне, естетичне в житті, природі та мистецтві, а головне – творити прекрасне "за законами краси". Звідси, **система естетичного виховання** в загальноосвітній школі – це цілеспрямовано організований процес художньо-естетичної освіти, розвитку та виховання дітей, який здійснюється в нерозривному зв'язку з іншими видами виховання, зі збереженням єдиних дидактичних і методичних принципів, обов'язкових для класних, гурткових, студійних та інших форм занять, а також у щоденному житті і навчально-пізнавальній діяльності учнів [1, 118].

Естетичне виховання не може реалізуватися відокремлено, бути відірваним від навчального процесу, воно є невід'ємною складовою формування особистості та виступає його кінцевою метою. Воно здійснюється на уроках не лише естетичного та гуманітарного циклів, а й у процесі оволодіння природничими навчальними дисциплінами, в діяльності різноманітних гуртків, Малих академій мистецтв, у колективах художньої самодіяльності тощо.

Важливим чинником у розвитку естетичних потреб стає народне мистецтво [3], оволодіння яким сприяє більш глибокому вивченню рідної мови, історії свого краю, народного побуту, національного одягу, традицій, звичаїв, обрядів, пісенного та поетичного фольклору, а також прислів'їв, приказок, вірувань. При такому підході до виховання і розвитку учнівської молоді на особливу увагу заслуговує створення регіональних програм з предметів естетичного циклу, організація фольклорних, етнографічних експедицій, складання спеціальних регіональних карт народних промислів, фольклорно-етнографічних осередків. Зокрема, значну роботу можуть здійснювати осередки руху "Моя земля – земля моїх батьків" у частині, яка пов'язана з мистецтвом. Особлива увага приділяється пошуку нових форм у естетичному вихованні учнів на основі етнографічно-краєзнавчої роботи, фольклорних клубів, творчих об'єднань дітей, пов'язаних з відродженням народних художніх ремесел і промислів.

Нині важливим завданням є створення якісно

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

нової моделі школи гуманітарно-естетичного спрямування. Нові підходи до естетичного виховання дітей потребують вибору таких форм та методів роботи, які б найбільш активно залучали до джерел національної культури.

Розв'язання соціальних завдань формування всебічно розвиненої особистості, задоволення її естетичних потреб в умовах відродження національної культури, народних традицій, звичаїв, обрядів здійснюється на основі таких **принципів** [2, 49]:

Первинність національної культури під час вивчення світової, пізнання перлин світового мистецтва через призму національних першоджерел; прилучення дітей до вивчення історії рідного краю, його легенд і повір'їв, пісенної творчості, художніх промислів і ремесел, побуту; акумуляція художньо-естетичного досвіду поколінь певного регіону, етнічної групи, народу в цілому.

Рідномовність в художньо-виховному процесі. Фольклор як джерело творчості митця поєднує в собі витоки рідної мови, її діалекти, звичаї, повір'я, традиції, інструментарій. Саме побутування в дитячому середовищі традицій народної творчості визначально впливає на процес формування національної свідомості, поваги до мови і культури свого народу, його мистецької скарбниці, а відтак і до культурних надбань інших народів; рівноправність інонаціонального і національного компонентів у визначенні змісту, форм і методів естетичного виховання в сучасній школі; урахування етнопсихологічних особливостей, національного художньо-образного мислення та відповідність морально-етичним ідеалам народу.

У кожну епоху народ має свої власні морально-етичні ідеали, які визначають сутність і зміст виховання. Багатий досвід народної педагогіки має стати основою забезпечення принципу педагогічного синкретизму. Тому сучасна національна школа має враховувати традиції комплексного виховання. Первинно в народному житті не було розподілу діяльності на окремі види: трудову, побутову чи обрядову, так і сама народна творчість не розділялась на окремі види. Сьогодні потрібне не фрагментарне, а цілісне вивчення української культури.

Принцип регіональності. Кожному регіону України притаманні локальні традиції і звичаї, обряди, побут, мистецтво, народні художні ремесла. У кожної національності, яка проживає в Україні, є своя скарбниця народної творчості, власна класична спадщина. У кожному регіоні є міста і села, освячені світлими іменами великих земляків, діячів мистецтва. Усі ці духовні багатства повинні, першою чергою, стати підґрунтям регіональних програм естетичного виховання.

Принцип традиційності передбачає наслідування художньо-естетичних надбань минулого і вимагає в умовах національного самовизначення школи залучення учнів до активної участі в збереженні пам'яток культури, до освоєння традиційних ремесел і народних художніх промислів.

Принцип календарної організації естетично-виховної роботи випливає з того, що весь устрій життя народу, свята, обряди пов'язуються з народним календарем, що об'єднує національну культуру, традиції, духовність.

Принцип активної творчої діяльності. Естетичне виховання досягне своєї мети лише за умови, якщо дитина навчиться сприймати й оцінювати твори мистецтва, збиратиме перлини народної творчості, відтворюючи і примножуючи їх.

Принцип єдності естетичного і педагогічного впливу. Естетичне виховання, яке ґрунтується на національної культурній спадщині, забезпечує формування високих моральних якостей: національної свідомості, почуття патріотизму, людської гідності тощо. Тому слід поєднувати досвід, набутий етнопедагогікою, та можливості народного мистецтва, яке сприяє розвитку емоційної сфери, художньо-естетичних смаків та потреб.

Принцип відповідності віковим особливостям, безперервності і наступності. Естетичне виховання слід починати з дитячого садка, тобто початкової ланки багатоступеневої освітньо-виховної системи. Важливо не лише враховувати вікові особливості дітей, а й провадити цілеспрямовану роботу з їхнього розвитку на кожному віковому етапі від дошкільного віку до старших класів загальноосвітньої школи. У той же час важливо включити в систему художньо-естетичного виховання потенціал сім'ї, позашкільних навчально-виховних закладів, забезпечити їх взаємодію і наступність.

Важливою умовою формування гармонійно розвиненої особистості є організація різноманітних **форм естетичної діяльності** учнів, які дають найбільший виховний ефект при здійсненні комплексного підходу. Особливий виховний потенціал міститься в змісті таких шкільних навчальних предметів, як "Трудове навчання", "Образотворче мистецтво" та "Музика". Ці уроки, заняття в різноманітних гуртках і студіях

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

естетичного розвитку, участь у творчих об'єднаннях юних майстрів декоративно-ужиткового мистецтва мають стати головним джерелом знань з української національної культури. Оптимальні умови для інтелектуального, художнього розвитку учнівської молоді, реалізації їхніх обдарувань і здібностей, формування національної самосвідомості створюються в школах та позашкільних установах нового типу – Центрах естетичного виховання.

Одним із важливих засобів естетичного виховання є проведення систематичної роботи з виявлення і виховання обдарованих дітей, з відродження народних традицій (дитячі фольклорні свята, щорічні конкурси "Таланти твої, Україно!", виставки творчих робіт тощо), створення умов для їхнього подальшого розвитку.

Для забезпечення дійсного оновлення естетичного виховання школярів необхідно розв'язати низку організаційних, педагогічних та методичних питань. Передовсім, предмети естетичного циклу повинні набути статусу рівноправних навчальних дисциплін. З метою піднесення рівня значущості, посилення ролі художньо-естетичного компоненту слід переглянути навчальні плани загальноосвітніх шкіл, а також програми з усіх предметів та гурткової роботи.

Однією з умов успішної реалізації естетичного виховання є належне науково-методичне забезпечення педагогічного процесу. Тому нині педагогічна наука покликана розв'язати низку проблем, зокрема:

- розробити регіональні програми, методичні посібники, в основу яких буде покладено народні традиції, звичаї, народні мистецтва, притаманні кожному окремому регіону;

- ураховуючи, що великої уваги заслуговує виявлення обдарованих дітей та індивідуальна робота з ними, важливо вдосконалити методику діагностики природних художньо-естетичних нахилів та здібностей дитини;

- створити якісно нову модель школи гуманітарно-естетичного спрямування учнів;

- допомогти педагогам-практикам розробити альтернативні програми, що дають можливості для використання у навчально-виховному процесі оригінальних методик естетичного виховання школярів [2, 24].

Нині естетичне виховання займає особливе місце в шкільній практиці, бо жодне інше (моральне, трудове, патріотичне та ін.) не можна уявити без формування духовно-естетичного світу дитини. Тому вважаємо, що естетичне виховання – одна з важливих умов підвищення ефективності комплексного підходу до виховання підростаючого покоління.

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури нами визначені **головні педагогічні умови** успішного функціонування системи естетичного виховання школярів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в загальноосвітній школі:

- удосконалення програм, форм і методів вивчення декоративно-ужиткового мистецтва, починаючи з молодших класів;

- створення підручників, хрестоматій, навчально-методичних посібників, каталогів творів декоративно-ужиткового мистецтва;

- урахування міжпредметних зв'язків при вивченні декоративно-ужиткового мистецтва;

- послідовне поєднання уроків і позакласних занять, їх організація і проведення згідно програм, розроблених на основі єдиних дидактичних і виховних принципів;

- пошук інноваційних шляхів естетичного виховання молоді засобами декоративно-ужиткового мистецтва, естетики праці, побуту, спілкування з природою;

- удосконалення загальної культури і кваліфікації вчителів та організаторів позакласної і позашкільної роботи в галузі естетичного виховання;

- організація матеріально-технічної бази художньої освіти і естетичного виховання;

- встановлення науково-обґрунтованих критеріїв художньо-естетичного розвитку школярів.

Висновок. Художньо-трудова діяльність є важливим чинником та засобом естетичного виховання школярів. Її мета, процес і результат мають викликати у дітей потяг до прекрасного, спонукати їх до споглядання і створення краси навколо себе. Тому саме декоративно-ужиткове мистецтво, широко популяризоване в загальноосвітній школі, має стати головним засобом естетичного виховання учнів, гармонійним взаємозв'язком праці, краси і творчості.

1. Національна комплексна програма естетичного виховання // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 112 – 138.

2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: [наук.-метод. посібник]. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.

3. Естетичне виховання школярів / За ред. С. Сисоєвої. – К.: Пегас, 2003. – 342 с.

4. Климов Е.А. Введение в психологию исскуства: [учеб. пособие]. – М.: Изд-во Моск. ун-та. – 1988. – 199 с.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com